

NILS FLYGS VÄG TILL NAZISMEN

Av fil. mag. ERIK LUNDBERG

1

DE SVENSKA nazisterna spelade aldrig någon större politisk roll under 30-talet; de hade inte ens någon egen riksdagsman; deras ledare var alla mer eller mindre obskyra personer som rörde sig i politikens utmarker. Den uppenbara svagheten med vår inhemska nazism var att den helt saknade anknytning till s. k. bredare folkliga lager — till skillnad från moderrörelsen i Tyskland. Skulle nazismen någonsin bli en makt att räkna med i Sverige måste den vinna insteg i arbetarklassen. Mot slutet av 30-talet inträffade det märkliga att ett arbetarparti, Socialistiska partiet — representerat av tre riksdagsmän i Andra kammaren och med Folkets Dagblad som språkrör — kom att föra en tyskvänlig politik. Partiledare var Nils Flyg och han hade starka förbindelser inom hela arbetarrörelsen, både den politiska och fackliga. 1941 kunde LO:s tidskrift slå fast, att »det finns som bekant Flügnazister inom fackföreningsrörelsen». Och Holger Carlsson anser i sin bok »Nazismen i Sverige», 1942, att Flyg »representerar för ögonblicket den kanske

farligaste grenen av nazismen i Sverige, därför att han har så lätt att segla under falsk flagg». Till skillnad från de övriga nazisterna i Sverige hade Nils Flyg en intressant politisk bana, och när man följer hans liv kommer man att tänka på andra trettiotalsoöden från kontinenten — urspårade och politiskt misslyckade existenser som Doriot och Laval i Frankrike.

För de flesta framstod han som en simpel förrädare; den bilden möter man i de politiska självbiografier där Nils Flyg skymtar i periferin. För att få en någorlunda riktig bild av honom måste man gå till hans egna broschyrer, hans uttalanden i riksdagen och hans ledarartiklar i Folkets Dagblad. Då upptäcker man till sin förvåning, att det finns konsekvens i hans utveckling — hur otrolig och sammanhangslös den än verkar vid en första anblick.

Han var född 1891 och var i ungdomen typograf och kom från början av sitt liv med i arbetarrörelsen. Han var särskilt intresserad av bildningsfrågor och var en av initiativtagarna till ABF; han skrev bl. a. dess första studiehandbok.

Efter sprängningen av socialdemokratiska partiet 1917 var han en av ledarna inom ungdomsförbundet för det nya Vänstersocialistiska partiet. Vid de följande sprängningarna av kommunistpartiet — 1921 och 1924 — följde han med vänstergrupperna, alltså de Moskva-orienterade. Under 20-talet var han chef för Frams förlag och gav då ut en rad klassiska skrifter av Marx, Engels och Lenin. Hans huvudintresse kom att bli utrikespolitik, och från år 1929 är han utrikesredaktör i Folkets Dagblad. Från detta år är han också kommunistisk riksdagsman, men vid samma års sprängning gick han liksom alla partiets riksdagsmän med Kilbom, när denne bröt med Moskva, en brytning som ytterligare markerades när partiet 1934 kallade sig Socialistiska Partiet — en mot Moskva obunden form av kommunism. 1937 splittrades partiet en sista gång; Kilbom uteslöts och återvände till socialdemokratien, och Nils Flyg stod kvar som partiledare; denna »flyg-grupp» omfattade alltså tre riksdagsmän och det var under de följande åren som det blev uppenbart, att Nils Flyg närmast var »nazist».

Uppgifterna om hans övergång varierar. Holger Carlsson skriver 1942, att det är obekant när nazisterna »lyckades infånga» honom. »Först under 1940 började det emellertid bli klart var han i verkligheten stod.» Samma årtal finns hos Zeth Höglund i dennes memo-

arer. Ture Nerman pekar på 1937 som ett år, då Nils Flyg »var ute på en farlig väg som snart skulle föra honom till rena nazismen». Och Kilbom tar fram ett ännu tidigare år, när han i sin bok »I hemligt uppdrag» skriver: »Nils Flygs försvar av Mussolinis angrepp på Abessinien och senare bedrägliga övergång till nazisterna var en utveckling bort från arbetarvärlden.» Kilbom är den som utförligast skriver om Flyg — helt naturligt då de politiskt följdes åt ända till 1937. För Kilbom är det ytterst angeläget att betona, att Flygs övergång till nazismen saknar all konsekvens; några politiska skäl får inte ligga bakom denna utveckling, då vore Kilbom själv ytterst komprometterad. Enligt honom behövde Flyg till varje pris pengar och blev helt enkelt köpt. Han var »en dubbelnatur. Han svek allt och alla inom arbetarrörelsen, allt eftersom han trodde att det gagnade hans personliga intresse.»

Det intressanta — och som Kilbom helt förbigår — är emellertid frågan om det egentligen var så märkvärdigt att en svensk kommunist, som tog sin tjugotalenism på allvar, hamnade bland nazisterna mot slutet av 30-talet. Tar man den frågan på allvar blir Nils Flygs öde intressant.

Naturligtvis måste sedan de djupaste skälen till en sådan övergång som Flygs vara psykologiska, och dem finns det ingen möjlighet att komma åt. Några ord om honom

som människa kan kanske vara på sin plats, innan jag försöker redogöra för hans politiska utveckling. Som så många av vänstersocialisterna — Ture Nerman, Zeth Höglund, Fabian Månsson och Fredrik Ström — var han litterärt intresserad. Han kunde skriva och skriva ledigt. Att han var god talare är omvittnat av alla. Ingeborg Björklund ger i en roman, »Han som sjöng», 1935, en skildring av honom, en charmerande talare som har lätt att få vänner och bli omtyckt men som samtidigt har något dubbelbottnat i sig, något av skådespelare, en kommunist som trivs på Rosenbad. Flygs dyrbara vanor nämns också av Kilbom; han hade t. ex. alltid bil — hur usla hans affärer än var. Han hade ett »fullkomligt abnormt förakt för pengar». Vid sprängningen 1929 gick förlagsledningen för Fram med Moskvagruppern, och revisionen blottade de mest trassliga affärer, och Ny Dag beskyllde Flyg för rent kriminella handlingar. Trots dessa offentliga beskyllningar vägrade Flyg att åtala Ny Dag — något som otvivelaktigt styrker anklagelserna. Enligt Ingeborg Björklund — i ett uttalande till Kilbom — var detta en vändpunkt för Flyg. »Han ville ha makt för att hämnas.» Här är en bakgrund som kan förklara hans senare inställning till Moskvakommunismen och något som förenar honom med nazisterna — ett personligt hat till de svenska Moskvatrogna kommunisterna.

Vilka åsikter hade då en svensk kommunist under slutet av 20-talet? Och hur kunde dessa åsikter — om man höll fast vid dem — föra fram till ett ställningstagande för Hitlertyskland?

Först och främst vände sig kommunisterna mot Nationernas Förbund; den »representativa opinionen» som Tingsten skriver i »Svensk utrikespolitisk debatt mellan världskriget» hade tidigt godtagit Sveriges anslutning till förbundet; endast kommunisterna motionerade riksdag efter riksdag under 20-talet om att Sverige borde gå ut. Anledningen är dels »Nationernas Förbunds karaktär av de imperialistiska makternas intresseorganisation», dels att NF inte är en fredsoorganisation »utan fastmer en sammanslutning för krigets organisering». Så heter det i Flygs första motion 1929 — synpunkter som tidigare framförts av vänstersocialisterna och som endast återger Lenins syn på NF, »ett förbund som i verkligheten är ett rövarband, en sammanslutning av banditer som bara slåss inbördes och icke hysa det minsta förtroende för varandra». Förbundet är enligt Lenin ett exempel på »nya former för kapitalisternas internationella sammanslutningar» som »exploatörerna» får tillgripa i det slutskede där kapitalismen befinner sig — imperialismens epok. Flyg vänder sig också ständigt mot den hårda Versaillesfreden och mot ententen. Le-

nin ansåg att Versaillesfreden var grymmare än Brest Litovsk, »långt omänskligare — dikterad av de båda 'demokratiska' republikerna Amerika och Frankrike samt det 'fria' England». Lenins ovan nämnda uttalanden återfinns i det av Flyg år 1925 utgivna samlingsverket »Lenin. Läraren — Ledaren — Kämpen.»

Och i sin första valbroschyr säger Flyg om socialdemokratin, att den »står vid de borgerliga partiernas sida beträffande NF. Redan vid dess bildande kallade Lenin det för 'krämarnas rövarband». Broschyren vänder sig f. ö. helt mot socialdemokratin. Samma år — 1928 — hade Per Albin Hansson präglat uttrycket »folkhem» och karakteriserat sitt parti som ett folkparti och skisserat den samförståndspolitik, som skulle föra till resultat under 30-talet. Kommunisterna — och Flyg — står utanför denna samlande politik. Per Albins uttryck är enbart småborgerliga fraser.

Så såg en kommunist under 20-talet på NF, England-Frankrike och på socialdemokratin. Flyg skulle år efter år föra fram samma åsikter; men han bryter med Moskva i slutet av 20-talet, och Sovjet blir medlem av NF i början av 30-talet. Då får Hitler makten i Tyskland — världen förändras och nya politiska konstellationer uppstår — men Flyg behåller sina gamla åsikter i en förändrad värld. Och när Sovjet blivit medlem av Genèveför-

bundet påminner han om Lenins och Kominterns tidigare åsikter och anser att ingenting har ändrats så att man borde överge dem: snarare har NF som organ för krigsbere- delser ökat i styrka; Frankrike har knutit en rad allianser, »alla i syfte att åstadkomma en inringning av Tyskland, vilket land för övrigt mycket demonstrativt lämnat NF». Medlemsskapet i NF är farligare än någonsin; Sverige kan »dragas in i det intrigspel, som NF:s möten äro centra för». Orden är hämtade ur en motion 1935.

I och med att Sovjet accepterat NF, gör naturligtvis de svenska kommunisterna det också. Kritiken mot Genèveorganisationen kommer endast från Socialistiska partiet, men som nya kritiker uppträder nu under trettio-talet »Nationella förbundet, nationalsocialisterna och den del av högern som visade nazistiska sympatier» — Tingstens ord — en sammanställning som onekligen pekar framåt. Och Flyg tar samma år — 1935 — utifrån sin socialistiskt-leninistiska åskådning ställning i Abessinienkonflikten. Naturligtvis ägnar Flyg sig också åt övriga politiska frågor under trettio-talet — framför allt försvarsfrågan, frågan om tredjemansrätt och arbetsfred; i allt argumenterar han utifrån sin socialistiska grundåskådning. Fast detsamma är fallet med hans synpunkter i Abessinienkonflikten skulle hans inställning här definitivt föra honom bort från arbetarrörelsen.

Under våren 1935 var frågan om Italiens väntade anfall på Abessinien aktuell; i oktober kom själva krigsutbrottet och Italien förklarades av NF som angripare; i november kom beslutet om sanktioner — vilket som bekant aldrig blev totalt och därigenom inte heller effektivt. I Sverige uppstod från början av året en livlig debatt, och en praktiskt taget enhällig opinion bildades till förmån för Abessinien och »en önskan att folkförbundet denna gång måste handla med kraft, om icke dess auktoritet skulle gå helt förlorad» /Tingsten/. I England fanns liknande stämningar. Om folkförbundet genom effektiva sanktioner lyckades stoppa eller försvåra den italienska aktionen skulle detta betyda en varning för varje stormakt och innebära hopp för de små staterna; det blev därför av intresse för dessa att sluta upp kring sanktionskravet, och i Sverige uttalade sig både Sandler och Undén offentligt i denna riktning. Praktiskt taget alla riktningar och alla tidningar slöt upp bakom dem. Men under hösten, då en aktion från NF:s sida verkade trolig skilde en liten grupp av högertidningar ut sig och började uttala sig mot Sveriges deltagande — se närmare här om i Tingstens redogörelse, s. 254–257. Med denna grupp kom Folkets Dagblad att samverka.

Hur argumenterade då Nils Flyg?

»Denna konflikt är ett sedan månader planlagt överfall från den italienska imperialismen mot det

svagare Abessinien.» Det är en framstöt av rent imperialistisk karaktär: Italien behöver placera sitt befolkningsöverskott och få igång nytt arbete. Flyg vänder sig mot påståendet »att Italiens uppträdande är ett bevis på hurudan fascismen är — en demokratisk-parlamentarisk stat skulle ej kunna uppträda på det sättet» och pekar på hur England-Frankrike »skaffat sig sina koloniala områden långt innan fascism och nationalsocialism existerade». Nej, »Italiens planerade våldsdåd är av rent kapitalistisk-imperialistisk karaktär». Och det är inte av någon sorts rättskänsla man gör invändningar från London — »det är i de egna intressenas namn man opponerar sig». Det som utspelas i Abessinien är ingenting egendomligt. »Det ingår som en karakteristisk del av det sätt på vilket de stora kapitalistiska makterna älska, bruka och komma att uppträda gent emot svagare och mindre makter.»

Under sommaren 1935 skriver han: »Man hör ofta påståendet att aktionen mot Abessinien visar vart fascism och nationalsocialism leder. I och för sig är detta riktigt. Men det bortser från att fascismen i Italien, nationalsocialismen i Tyskland liksom den borgerliga reaktionen i övrigt är politiska följdföreteelser och resultatet av det kapitalistiska systemets kris som sådan.» Flyg ser ingen väsentlig skillnad mellan Tyskland-Italien och England: det är frågan om borger-

lig reaktion på båda håll. Italien har gjort en imperialistisk framstöt och kommit i konflikt med England, och det är en konflikt Sverige bör hålla sig utanför — men genom medlemskapet i NF finns en stor risk för Sverige att hamna på den engelska sidan. Att rösta för sanktioner och därmed riskera ett krig mellan England och Italien innebär att man redan valt sida. Problemet är inte »Italien contra Abessinien utan Italien contra England». »Vi vänder oss mot Sveriges deltagande i de av den engelska imperialismens reaktionära regering nu föreslagna sanktionsåtgärderna.» England är ju själva föregångslandet »ifråga om att hänsynslöst och skändligt förtrampa kolonialfolken». Kilbom betecknar detta som Flygs »infama kampanj till försvar för Mussolini». Riktigare är kanske att kalla det en intensiv kampanj mot England; indirekt blev det naturligtvis ett försvar för Mussolini. Han och hans angrepp kom i skymundan. Den brottslige var England som först förhandlat med Mussolini och sedan — när det kände sig hotat — använde NF enbart för sina intressen.

T. o. m. det italienska bombardemanget av den svenska ambulansen försvarar Flyg under rubriken »Håll huvudet kallt!». Mussolini är inte en sådan dåre att han med avsikt skulle bombardera en svensk ambulans. »Vad som skett i Abessinien skall fördömas — det skall dö-

mas hårt. Men det skall vara ett fördömande av kriget som sådant.» Vid denna tid gav hela den svenska pressen — enligt Tingsten — ett intryck av »våldsam, till en viss grad besinningslös förbittring». Flyg var helt ensam om att t. o. m. i detta läge »söka förmildrande omständigheter».

»Håll huvudet kallt!» hade Branting uppmanat vid krigsutbrottet 1914, och Flyg anknöt till de orden. Man kan inte bortse ifrån att hans åsikter går att motivera, och man kan inte heller — vid denna tid — stämpla honom som simpel lyckosökare: en sådan väljer inte så impopulära åsikter. Flygs åsikter om det riskabla med sanktionspolitiken skulle ju senare få många anhängare i Sverige. Thulstrup skriver i »Aggressioner och allianser», 1957: »Alla de som nu yrkade att den kollektiva säkerheten borde hävdas till förmån för Abessinien gjorde inte klart för sig hur principiellt vittgående detta krav egentligen var. Efter att ha skyddat Abessinien mot Italien skulle NF svårigen kunnat undvika att också vid förekommande tillfällen skydda Österrike och Tjeckoslovakien mot Tyskland.» Flyg var praktiskt taget ensam att inse detta redan 1935 och hamnade därigenom på samma sida som Mussolinis direkta anhängare.

Den 24 april 1936 kunde Sandler i riksdagen konstatera folkförbundsaktionens sammanbrott. Att stå kvar i förbundet men ha mer

eller mindre frihet i fråga om sanktioner — blev regeringens och de större partiernas ståndpunkt i fortsättningen. Den 1 juli samma år förklarade en rad mindre stater, att de inte var bundna av sanktionsbestämmelserna längre; det var praktiskt taget dödsdomen över NF. Dess enda betydelse i fortsättningen var som konferensorgan. Trots detta fortsätter Flyg med sin kritik, fast det nu inte längre finns någon grund för den; det fanns ju ingen risk längre för ett land att delta i ett förbund när deltagandet inte längre förpliktade till något. Även om arbetarrörelsen i Sverige officiellt hade anslutit sig till neutralitetslinjen fanns det emellertid ingen tvekan om var dess sympatier låg. Nils Flygs synpunkter däremot sammanföll med den yttersta högerens och dess krav på utträde ur NF. Flygs åsikter kunde inte annat än uppfattas som en orientering åt axelmakterna. I ett nummer av Veckojournalen, nr 12 för år 1962, där utdrag ur Wennergrens dagbok publiceras, berättar Wennergren om ett samtal med Göring, där denne bl. a. nämner att några svenskar vänt sig till honom med begäran om »finansiellt understöd, bland dem redaktör Nils Flyg i Folkets Dagblad Politiken».

Och i maj 1937 rensas Kilbom ut ur partiet och Flyg blir dess ledare. Hans förstamajtal detta år berör splittringen inom arbetarrörelsen och innehåller bl. a. följande uttalande: »Vi vill enighet mot den

nuvarande regeringens aktivistiska utrikespolitik, vars icke erkända syftemål är att inränga Sverige vid sidan av övriga smärre stater — — — i den engelska imperialismens tjänst.» Och Leninorden om »krämarnas rövarband» — NF — får åter komma till användning. Det centrala i hans politiska förkunnelse år 1937 är hatet mot England. Det enda som kan konkurrera är avskyn för Sovjet — det är Moskvarättegångarnas tid; vad som sker i Moskva »är någonting så ohyggligt, så beklagligt att orden tryter då gärningen skall bedömas». Vid tjugårsminnet av revolutionen uttalar han sig »för Lenin — mot Stalin». Och man kan inte undgå att känna lidelsen i hans ord, då allt han kämpat för tycks förlorat: »bärarna av 1917 års idéer inom Sovjetunionen arkebuseras, deporteras eller slungas i fängelse». Socialismens idé är förfuskad överallt. Endast Flyg och hans parti företräder en rak linje från 1917. »Därför bekämpar vi Stalin — liksom vi bekämpar alla andra fiender till socialismen.»

Och nu får han för första gången öppet beröm i nazistpressen. »Under årens lopp har det börjat skymta fram en profil i svensk arbetarrörelse vars drag blivit allt mer markanta. Det är Nils Flyg.» Så heter det i Per Engdahls »Vägen Framåt sommaren 1937». »Uteslutningen av Kilbom var en akt av politisk renlighet.» Flyg vill — enligt Engdahl — skapa ett socialis-

tiskt idéparti och hans uttalanden »vittnar om en självständig syn och en socialistisk övertygelse som pekar framåt». Folkfronten är »världsjudendomens sista uppbåd» — där förenas alla, kommunisterna med socialdemokraterna. »Men en man har vägrat i vändningen. Det är Nils Flyg. — — — Han vill inte pruta på sin övertygelse.» Flygs största förtjänst är att ha slagit hål »på gängse demokratiska propagandanummer — t. ex. om NF eller Sovjetunionen».

Onekligen intog Flyg en egen och självständig hållning. Ingenstans skymtar i hans skrifter och uttalanden några spår av nazistisk ideologi; alltid argumenterar han som marxist-leninist. Hans parti »slår vakt om den ryska revolutionens förtrampade idé». Och denna idé hade — som framställningen visat — fört honom till samma sida som de svenska nazisterna, mot England, mot NF och mot varje tanke på en folkfront som skulle innebära samarbete med kommunisterna; däremot samarbetade han vid flera tillfällen med syndikalisterna.

Under de följande åren blev hans ställningstagande mer markerat. De som 1938 talar för ett »demokratins krig mot diktaturen» är enligt Flyg medvetna agenter för fransk-engelska stormaktsintressen. Ingen motsättning mellan kapitalistiska stater kan vara värd ett krig! De namn Flyg manar fram och pekar på är Jaurès och Lenin,

Rosa Luxemburg och Karl Liebknecht. Zimmerwaldrörelsen hade ju vänt sig mot alla krig — ententens var inte rättvisare än centralmakternas. Samma linje menar Flyg sig representera år 1938, när så många tycktes betrakta ett engelskt krig mot Hitlertyskland med gillande.

Vad visar ockupationen av Österrike samma år? »Det visar faran av småstaternas tillit till NF. — Österrikes integritet är garanterad i förbundspakten — men NF gör ingenting för att förhindra vad som sker.» Och partiets arbetsutskott utfärdar ett upprop — mot NF! »Gör upp med de politiker som vill fjättra arbetarrörelsen vid den kapitalistiska staten och vid stormaktsintrigernas vagn!» Onekligen ett egenartat sätt att reagera när Hitler införlivade Österrike och Stortyskland var ett faktum. Det kan vara onödigt att mer ingående följa hans argumentering i fortsättningen — hans öppet Hitlervänliga ståndpunkt accentueras endast ytterligare. Mot slutet av 1938 knyter han också kontakt med tyska legationen och föreslår den 3 december ett direkt samarbete; han kan då peka på att han utifrån sina åsikter hamnat på Tysklands sida i konflikterna och inskräper att Folkets Dagblad krävt »verklig neutralitetspolitik och Sveriges utträde ur NF». — Se närmare härom i Lönnroths »Den sv. utr.pol.s historia 1919-1939», s. 161.

Den positivaste tolkningen av

hans beteende blir att han enbart begär ekonomiskt stöd för att få möjlighet att förfäkta åsikter han alltid haft. Hans »nazism» består ju för övrigt i att ständigt — vad än Hitlertyskland företar sig — fördöma själva händelsen och sedan utpeka England som den egentliga tillskyndaren. Den skändliga Versaillesfreden och de franska och engelska statsmännen från det första världskriget har gjort Hitler till vad han är och gett honom arbetsmaterial. Den negativaste tolkningen blir Kilboms — att Flyg svek allt och alla för att kunna rädda sin ekonomi. Häremot kan man kanske invända att Kilbom troligen fick det betydligt bättre sedan han gått tillbaka till socialdemokratien och blev direktör för olika socialdemokratiska företag.

I valet 1940 fick Flyg omkring 18 000 röster. 1936 hade partiet haft 127 000! Men Flyg förnekar att han är nazist. »Ensamma har vi hävdad att England och Frankrike är imperialistiska makter. — — — Var finns nazismen i detta?» Intressant är att Flyg och Folkets Dagblad ofta behandlar den algeriska frågan och fransmännens politik i Afrika — något som inte blev opportunt att göra förrän under 50-talet i Sverige.

Men vid 1940 års urtima riksdag deklarerar han öppet sin ståndpunkt: regeringen Per Albin borde förstå att dess tid är ute. En ny tid kräver nya män vid landets roder. »Sverige ligger i den del av Europa som anses tillhöra det s. k. tyska

livsrummet. Vår uppgift är att i frivillig samverkan hävda svenska folkets intressen. — Vi har en plikt att fylla med all vår förmåga i gestaltningen av *det nya Europa*.»

Enligt Flyg skulle en tysk seger innebära att det asiatiska och kommunistiska hotet likviderats, att en sluten europeisk front mot Amerika och storfinanserna skapats och — »det viktigaste: att *ett samverkande Europa* blivit verklighet». Ett steg framåt skulle tas genom en tysk seger — ett steg i socialistisk riktning. Synpunkterna är från 1942 — i Folkets Dagblad den 14 november — och var bland de sista Flyg framförde. Han dog kort efteråt, i januari 1943 — en månad då namnet Stalingrad var dag stod i tidningsrubrikerna och ingen fanns som inte visste var El Alamein låg.

3

Det är ingen tvekan om att det går en rak linje från den kommunistiske Nils Flyg som tar plats i svenska riksdagen 1929 och den Hitlervänlige som lämnar den 1940. Det var mycket Flyg och nazisterna hade gemensamt: den negativa inställningen till England och engelsk imperialism, den negativa inställningen till NF, avståndstagandet från demokratin överhuvudtaget, den fientliga attityden mot svensk socialdemokrati och dess folkhemsidéologi och slutligen avskyn för Sovjet och hatet mot de inhemska kommunisterna. Abessinienkonflikten hade fört till ett di-

rekt samarbete; med frenesi hade Flyg tagit avstånd från sanktionspolitiken med dess risk för Sverige att hamna på engelsk sida i en — som han tyckte — engelsk-italiensk konflikt. I tidningspolemiken samverkade han med de nationella och med nationalsocialisterna, i riksdagen med de förra också under 1936. Efter uteslutningen av Kilbom får han öppet beröm i nazistpressen, och hans fortsatta kampanj mot NF sammanfaller med nazisternas; vid 1940 års riksdag talar han för Sveriges anslutning till det nyordnade Europa. Under hans sista år är Folkets Dagblad helt »tyska legationens språkrör». Så karakteriserar den i SOU 1946: 86.

Sedan kan man undra varför inte Flyg fortsatte en självständig väg som socialist: ett arbetarparti — radikalare än socialdemokratin och obundet i förhållande till Moskva — borde ha — eller haft — en uppgift i Sverige. Han förfogade över en inarbetad tidning som Folkets Dagblad. Syndikalisterna var med Flyg hösten 1935 och våren 1937; också de tycks ha fört en kamp mot »engelsk imperialism», mot NF och mot Sovjet men kom ju att bli bland de mest aktiva mot nazismen. Ännu på hösten 1938 kunde Ture Nerman föreslå Flyg, att denne skulle göra om Folkets Dagblad till ett språkrör mot all slags diktatur — något i stil med den efteråt startade »Trots allt».

En förklaring till att Flyg inte hade intressen i den riktningen är

ju att han aldrig haft något att invända mot diktaturen som diktatur; när han angriper Sovjet är det Stalins regim han vänder sig mot — inte diktaturen som sådan. När de flesta i Sverige började se en skiljelinje mellan demokrati och diktatur kunde han inte uppfatta läget så. Det fanns endast skillnad mellan ekonomiska system. Något intresse för den nermanska linjen kunde han aldrig ha. Han såg hellre skiljelinjen där Per Engdahl såg den — för eller mot kommunismen.

Den viktigaste förklaringen till hans utveckling tycks vara ett hat mot England som man måste beteckna som patologiskt. Framställningen har visat hur detta löper genom hela hans politiska förkunelse från 1920 till slutet av hans liv. När England blev symbolen för motståndet mot Tyskland och nazismen — hamnade Flyg följdriktigt bland Englands motståndare. Ture Nerman pekar också på detta som en förklaring till Flygs öde; klämd mellan sina aversioner mot England och Sovjet drevs han över till Tyskland.

Det iögonenfallande med allt vad han har *gemensamt med nazisterna* är att det är *uteslutande negativa faktorer*; han delade några av deras aversioner. Den positiva gemenskapen tycks däremot ha varit minimal; han omfattade aldrig — eller gav i varje fall aldrig uttryck åt — någon nationalsocialistisk ideologi; det väsentliga i denna — rasmyten — står han helt främ-

mande för; vitalistiska eller antirationalistiska inslag finns inte, ledarkult saknas osv. Han klamrade sig enbart fast vid det socialistiska inslaget i nationalsocialismen och kunde på så sätt försäkra sig om en känsla av kontinuitet i sitt liv. Vad den unge Flyg drömt om i samband med Lenin skulle förverkligas under Hitler. Han använde den enda terminologi han var van att använda, den marxistiska — till förmån för ett land som syftade till att förinta all marxism.

Man har en beklämmande känsla av förstelning när man studerar Flyg, av att något definitivt hakat upp sig, av något sjukt: han är den

oföränderlige och konsekvente, han står 1940 där hans stod 1929: det är bara det att alla andra har flyttat sig och han därigenom hamnat i helt ny omgivning. »Sådana halsbrytande saltomortaler som hr Flyg utfört under sitt politiska liv har jag i alla fall inte gjort», säger Per Edvin Sköld 1940. På sätt och vis hade inte Flyg gjort saltomortalen; världen, livet eller vad man skall säga hade gjort en saltomortal som han inte deltagit i, och plötsligt hade den gamle motståndaren till engelsk imperialism, till Nationernas Förbund, till stalinism och svensk socialdemokrati som enda bundsförvant — nazisterna.